

Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΑΤΙΑ

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΥΠΑΤΙΑΣ ΣΤΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΑΓΑΝΙΣΜΟΥ

ΜΕΡΟΣ Β΄

Στὸ προηγούμενο, πρῶτο μέρος τῆς μελέτης μας γιὰ τὴ θέση τῆς Ὑπατίας στὴ σύγκρουση χριστιανισμοῦ καὶ παγανισμοῦ, ξεκινήσαμε μὲ τὴ διαπίστωση ὅτι, μ' ὅλες τὶς δεδομένες ἀνακρίβειες τῆς εἰκόνας μας γιὰ τὴν Ὑπατία, ὑπάρχει ἓνα τοῦλάχιστον σημεῖο ποὺ σχεδὸν οὐδεὶς διανοεῖται νὰ ἀμφισβητήσῃ: ὅτι ἡ Ὑπατία ὑπῆρξε μιὰ μάρτυς τῆς εἰδωλολατρικῆς παρατάξεως στὴ σύγκρουση χριστιανισμοῦ καὶ παγανισμοῦ. Ἀφήνοντας ὅμως στὴν ἄκρη τὸ παραμορφωτικὸ κάτοπτρο τοῦ μύθου, θέσαμε τὸ ἐρώτημα ποὺ θὰ ἔπρεπε αὐτονόητα νὰ θέτει ὁ ἀπροκατάληπτος ἐρευνητής, ἀλλὰ καὶ κάθε ἄνθρωπος ποὺ ἐνδιαφέρεται γνήσια καὶ εἰλικρινὰ νὰ μάθει τὴν ἀλήθεια: Πῶς καὶ ἀπὸ ποῦ γνωρίζουμε αὐτὸ ποὺ θεωροῦμε ὡς τόσο δεδομένο καὶ αὐτονόητο γιὰ τὴν Ὑπατία; Τὸ θέμα βεβαίως ἐδῶ δὲν εἶναι τί λένε ὅσοι ἔχουν μιλήσῃ γιὰ τὴν Ὑπατία στὰ νεώτερα χρόνια καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ μιλοῦν στὴν ἐποχὴ μας (ὁ Toland, ὁ Βολταῖρος, ὁ Lacoste de Lisle, ὁ Kingsley, ὁ Barrès ἢ ὁ Alejandro Amenábar μὲ τὴν πρόσφατη ταινία του γιὰ τὴν Ὑπατία), ἀλλὰ τί μᾶς παραδίδουν οἱ πηγές. Γιὰ παράδειγμα, ὁ Kingsley ἐμφανίζει τὴν προηγουμένως ἐθνικὴ Ὑπατία νὰ προσέρχεται στὸν χριστιανισμὸ καὶ νὰ τὸν ἀσπάζεται λίγο πρὶν τὸ τραγικὸ τέλος της, ἀλλὰ τὸ ἔργο τοῦ Kingsley δὲν εἶναι παρὰ ἓνα ἱστορικὸ μυθιστόρημα τοῦ 19ου αἰῶνα, καὶ φυσικῶς τῷ λόγῳ δὲν μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπισθεῖ ὡς πηγὴ. Ὑπάρχει, λοιπόν, στίς πηγές κάποια ἐνδειξη ὅτι ἡ Ὑπατία ἦταν ἐθνικὴ καὶ βρέθηκε ἀντιμέτωπη μὲ τὸν χριστιανισμὸ στὴν ἐπικὴ σύγκρουση τοῦ χριστιανισμοῦ μὲ τὸν παγανισμὸ καὶ τὸν παλαιὸ κόσμῳ; Ἴδου τὸ ἐρώτημά μας.

Μία τέτοια ἐνδειξη ἀναζητήσαμε, κατὰ πρῶτον, ὅπως ἦταν ἄλλωστε λογικὸ, στὴ διδασκαλία καὶ στὸν κύκλο τῶν μαθητῶν τῆς Ὑπατίας. Καὶ ἔργα μὲν τῆς Ὑπατίας ποὺ θὰ μᾶς ἐπέτρεπαν νὰ δοῦμε ἰδίως ὁμμασιν τὴν τοποθέτησή της δὲν σφύζονται, τίποτε ὅμως στὴ διδασκαλία τῆς Ὑπατίας δὲν φαίνεται νὰ συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ ὅτι αὐτὴ ἦταν ὑπέρομαχος τῆς εἰδωλολατρίας ἢ πολεμία τοῦ χριστιανισμοῦ. Καὶ σὰν νὰ μὴν ἔφθανε αὐτό, ὁ κύκλος τῶν μαθητῶν τῆς Ὑπατίας γνωρίζουμε ἀπὸ τὶς πηγές ὅτι ἦταν κατὰ βάσιν χριστιανικὸς, καὶ προφανῶς ὅλοι οἱ χριστιανοὶ ποὺ συνέρρεαν νὰ παρακολουθήσουν τὰ μαθήματά της, μὲ γνωστότερο τὸν Συνέσιο, δὲν ἔβλεπαν στὴν Ὑπατία τίποτε ποὺ ἐρχόταν σὲ σύγκρουση μὲ τὴ χριστιανικὴ τους πίστη.

Μία δευτέρη κατεύθυνση πρὸς τὴν ὁποία στραφήκαμε, ἀναζητώντας κάποια ἐνδειξη ὅτι ἡ Ὑπατία ἦταν ἐθνικὴ, ἦταν τὰ ὅσα γνωρίζουμε ἀπὸ τὶς πηγές γιὰ τὴν παρουσία καὶ τὴ δράση τῆς Ὑπατίας στὴν Ἀλεξάνδρεια. Ὅμως, ὅπως διαπιστώσαμε, ὅπως ἀκριβῶς δὲν βρίσκουμε στὴ διδασκαλία καὶ στὸν κύκλο τῶν μαθητῶν τῆς Ὑπατίας καμμία ἀπολύτως ἐνδειξη ὅτι αὐτὴ ἦταν ἐθνικὴ, ἔτσι δὲν βρίσκουμε καὶ στὴν παρουσία καὶ στὴ δράση της στὴν Ἀλεξάνδρεια. Ἀπεναντίας, μάλιστα, γνωρίζουμε ὅτι στὸ πάνδημο εἰδωλολατρικὸ προσκλητήριο στὸ Σαραπεῖο ἡ Ὑπατία δὲν ἐμφανίσθηκε πουθενά, πράγμα ποὺ ἀποτελοῦσε μιὰ ἔμπρακτη διαφοροποίησή της ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρικὴ κοινότητα τῆς Ἀλεξανδρείας.

Τέλος, ἀναζητήσαμε τοὺς ὑμνητὲς τῆς Ὑπατίας. Ἐδῶ ὅμως τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀναζήτησής μας δὲν ἦταν ἀπλῶς πενιχρά· ἦταν ἐξόχως ἀνατρεπτικά. Ἐνῶ δηλαδή, μὲ δεδομένη τὴ συμβολικὴ διάσταση ποὺ ἔχει προσλάβει ἡ δολοφονία τῆς Ὑπατίας στὸ πλαίσιο τῆς σύγκρουσης τοῦ χριστιανισμοῦ μὲ τὸν παγανισμό, θὰ ὑπέθετε κανεὶς λογικὰ ὅτι οἱ χριστιανικὲς πηγές θὰ προσπαθοῦσαν νὰ ὑποβαθμίσουν τὴν ἀξία τῆς Ὑπατίας καὶ οἱ ἐθνικὲς πηγές θὰ προέβαλλαν μιὰ ἀψεγάδιαστη καὶ ἐξιδανικευμένη εἰκόνα τῆς Ἀλεξανδρινῆς φιλοσόφου, στὴν πραγματικότητά συμβαίνει τὸ ἐντελῶς ἀντίστροφο: ἡ ἀψεγάδιαστη καὶ σχεδὸν ἐξιδανικευμένη εἰκόνα τῆς Ὑπατίας προβάλλεται ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς συγγραφεῖς, ἐνῶ ὁ ἐθνικὸς καὶ πολέμιος τοῦ χριστιανισμοῦ Δαμάσκι-

ος, ἡ μόνη ἐθνικὴ πηγὴ ποὺ μνημονεύει τὴν Ὑπατία, δύσκολα κρύβει τὴ χαμηλὴ του ἐκτίμηση – ἢ ὅποια φαίνεται νὰ φθάνει μέχρι καὶ τὴν εὐθεῖα περιφρόνηση – γιὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴ φιλόσοφο.

Αὐτὰ ἦταν, ἐν συντομίᾳ, ὅσα εἶδαμε διὰ μακρῶν στὸ προηγούμενο, πρῶτο μέρος τῆς μελέτης μας γιὰ τὴ θέση τῆς Ὑπατίας στὴ σύγκρουση χριστιανισμοῦ καὶ παγανισμοῦ.

Εἰς ἀναζήτησιν ἐνδείξεων:

δ) Ποιοὶ «διεκδικοῦν» τὴν Ὑπατία;

Εἶναι καιρὸς νὰ στραφοῦμε στὸ τελευταῖο σημεῖο ὅπου θὰ προσδοκούσαμε νὰ βροῦμε μιὰ ἐνδειξη ὅτι ἡ Ὑπατία ἦταν ἐθνικὴ, διερωτώμενοι ἂν ὑπάρχει κάποιος ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς συγγραφεῖς ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ὁ ὁποῖος, ἔστω καὶ ἔμμεσα, «διεκδικεῖ» τὴν Ὑπατία γιὰ λογαριασμὸ τῆς εἰδωλολατρικῆς παρατάξεως στὴ σύγκρουση χριστιανισμοῦ καὶ παγανισμοῦ. Ἄν θέσουμε αὐτὸ τὸ ἐρώτημα μὲ τὴν εἰλικρίνεια τοῦ ἀπροκατάληπτου ἐρευνητῆ, ἀφήνοντας κατὰ μέρος τὸ παραμορφωτικὸ κάτοπτρο τοῦ μύθου, θὰ καταλήξουμε γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ σὲ ἓνα ἐξόχως ἀνατρεπτικὸ ἀποτέλεσμα: στὸ συμπέρασμα δηλαδὴ ὅτι, ἂν κάποιος «διεκδικοῦν» τὴν Ὑπατία, αὐτοὶ δὲν εἶναι ὁ Δαμάσκιος καὶ οἱ ἄλλοι σύγχρονοὶ τῆς ἐθνικοί, ἀλλὰ... χριστιανοί!!!

Ἐνα παράδειγμα εἶναι ὁ αἰρετικὸς (εὐνομιανός) ἱστορικὸς τοῦ Δ' - Ε' αἰῶνα μ.Χ. Φιλοστόργιος, ὁ ὁποῖος δὲν ἐμφανίζει βέβαια τὴν Ὑπατία ὡς ἐθνικὴ, ἀλλὰ περιορίζεται νὰ γράφει ὅτι «δολοφονήθηκε ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ πρεσβεύουν τὸν ὁμοούσιον», δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς ὀρθοδόξους.¹ Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἐμφανίζει ὁ Φιλοστόργιος τὴ δολοφονία τῆς Ὑπατίας καὶ ὁ ἐκ μέρους του καταλογισμὸς τῆς εὐθύνης κάνει τὴ Μαρία Dzielska νὰ ἀφήνει ἀνοικτὸ τὸ ἐνδεχόμενον νὰ εἶχε προσχωρήσει ἡ Ὑπατία σὲ κάποια ἀπὸ τὶς χριστιανικὲς αἱρέσεις,² καὶ ἡ δολοφονία τῆς νὰ ἦταν μιὰ ἐνδοχριστιανικὴ ὑπόθεση. Ἡ ἀλήθεια εἶναι βέβαια, ὅπως ἄλλωστε ἀναγνωρίζει καὶ ἡ Μαρία Dzielska,³ ὅτι ὁ Φιλοστόργιος δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἀξιόπιστη πηγὴ, ἀφοῦ εἶχε συμφέρον νὰ συκοφαντήσῃ τοὺς ὀρθοδόξους. Ἄλλωστε, ὁ Φιλοστόργιος εἶναι κατὰ τὸν Φώτιο «ἄνδρας ψευδολόγος, ποὺ δὲν μένει μακριὰ οὔτε ἀπὸ τὴ μυθολογία»,⁴ ὁ ὁποῖος δίνει μαρτυρίες ποὺ ἔρχονται σὲ σύγκρουση μὲ τὶς μαρτυρίες σχεδὸν ὅλων τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν, καὶ ἐξυμνεῖ ὅλους τοὺς ἀρειανίζοντες καὶ λοιδορεῖ τοὺς ὀρθοδόξους, μὲ ἀποτέλεσμα τὸ ἔργο του νὰ μὴν εἶναι ἱστορία, ἀλλὰ μᾶλλον «ἐγκώμιον τῶν αἰρετικῶν καὶ ἀπροκάλυπτος ψόγος καὶ κατηγορία τῶν ὀρθοδόξων».⁵ Ἐπιπλέον δέ, ὅπως γίνεται ἀντιληπτό, ὁ Φιλοστόργιος δὲν γράφει ρητῶς ὅτι ἡ Ὑπατία εἶχε ἀσπασθεῖ κάποια χριστιανικὴ αἵρεση.

Πολὺν πρὸ ἀποκαλυπτικὴ ἀπὸ τὴ μαρτυρία τοῦ Φιλοστοργίου εἶναι ὅμως μιὰ παράδοξη ἐπιστολή, ἢ ὅποια παραδίδεται ὡς «ἀντίγραφο ἐπιστολῆς τῆς Ὑπατίας, ἢ ὅποια δίδασκε φιλοσοφία στὴν Ἀλεξάνδρεια, πρὸς τὸν μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον Κύριλλον».⁶ Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ἀποτελεῖ μιὰ ἐκκλήση πρὸς τὸν Κύριλλον νὰ ἐπανεξετάσῃ τὴν καταδίκη τοῦ Νεστορίου καὶ τῆς διδασκαλίας του. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Κύριλλος ὑπῆρξε ὁ κατ' ἐξοχὴν ἡγέτης τῆς ὀρθοδόξου παρατάξεως στὴν ἀναμέτρησή της μὲ τὴν αἵρεση τοῦ Νεστορίου, ὁ ὁποῖος δὲν δεχόταν τὴν ἔνωση τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ σὲ μιὰ ὑπόσταση. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ Ὑπατία φέρεται σὲ αὐτὴ τὴν ἐπιστολὴ νὰ ἀσπάζεται πλήρως τὶς θέσεις τοῦ Νεστορίου, τὶς ὁποῖες ἐμφανίζει ὡς ἀπολύτως σύμφωνες μὲ τὴν ἀποστολικὴ διδασκαλία, καὶ νὰ ἀναλαμβάνει μιὰ ἀπέλπιδα προσπάθεια διαμεσολάβησης πρὸς τὸν Κύριλλον, ὥστε νὰ ἀνακληθεῖ ἡ καταδίκη τοῦ αἰρεσιάρχου. Ἡ Ὑπατία δηλαδὴ σὲ αὐτὴ τὴν ἐπιστολὴ ὄχι μόνον δὲν ἐμφανίζεται ὡς ἐθνικὴ, ἀλλὰ καὶ φέρεται νὰ εἶναι ὀπαδὸς μιᾶς ἀπὸ τὶς χριστιανικὲς αἱρέσεις τῆς ἐποχῆς!

Βεβαίως, δὲν χωράει ἡ παραμικρὴ ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἐν λόγω ἐπιστολὴ εἶναι πλαστή. Ἄλλωστε, στὴν ἐπιστολὴ γίνεται μνεῖα τοῦ ἀποσχηματισμοῦ καὶ τῆς ἐξορίας τοῦ Νεστορίου, γεγονὸς ποὺ αὐτομάτως τοποθετεῖ τὴ συγγραφὴ τῆς ἐπιστολῆς μετὰ τὴν Οἰκουμενικὴ Σύνοδο τῆς Ἐφέσου, ἢ ὅποια καταδίκασε τὸν Νεστόριο τὸ 431 μ.Χ., δηλαδὴ δεκαῆξι ὀλόκληρα χρόνια μετὰ τὴ δολοφονία τῆς Ὑπατίας. Ἐξυπακουέται λοιπὸν ὅτι ἡ Ὑπατία δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ συγγραφεῖς τῆς ἐν λόγω ἐπιστολῆς. Ἡ τόσο ἐξώφθαλμη ὅμως αὐτὴ πλαστογραφία διατηρεῖ μολαταῦτα ἀμείωτο τὸ ἐνδιαφέρον της,

καθώς αποδεικνύει ότι κάποιοι χριστιανοί αίρετικοί εκείνης της εποχής ένιωθαν άνετα νά «οϊκειοποιηθοῦν» τὴν Ὑπατία, κάτι ποὺ δὲν διανοήθη νά πράξει ὁ Δαμάσκιος ἢ κάποιος ἄλλος ἐθνικὸς συγγραφέας. Μὲ αὐτὸ τὸ δεδομένο, δὲν θὰ ἦταν ἄστοχο νά ὑποθέσει κανεὶς ὅτι ἡ Ὑπατία εἶχε πράγματι βρεθεῖ κοντὰ σὲ κάποια χριστιανικὴ αἵρεση!

Καὶ τὸ σημαντικώτερο, πρὸς αὐτὸ τὸ συμπέρασμα φαίνεται νά μᾶς ὀδηγεῖ καὶ μία ἄλλη, ἐντελῶς ἀπροσδόκητη μαρτυρία: ἡ μαρτυρία τοῦ ἐθνικοῦ καὶ πολεμίου τοῦ χριστιανισμοῦ Δαμασκίου, ὁ ὁποῖος ἐνοχοποιεῖ γιὰ τὴ δολοφονία τῆς Ὑπατίας τὸν φθόνου τοῦ Κυρίλλου, «ἐπισκόπου τῆς ἀντιπάλου αἵρέσεως»!!!⁷ Τὸ σχόλιο τοῦ Δαμασκίου δὲν μπορεῖ νά σημαίνει παρὰ ἓνα καὶ μόνο πρᾶγμα: ὅτι καὶ ἡ ἴδια ἡ Ὑπατία ἦταν ὀπαδὸς μιᾶς χριστιανικῆς αἵρέσεως, τῆς ἀντιπάλου αἵρέσεως ἀπὸ αὐτὴν τῆς ὁποίας ἠγεῖτο ὁ Κύριλλος! Ἄρα ὁ ἐθνικὸς Δαμάσκιος ὄχι μόνου δὲν «διεκδικεῖ» τὴν Ὑπατία γιὰ λογαριασμὸ τῆς ἐθνικῆς παρατάξεως, ἀλλὰ καὶ φαίνεται νά ἀναγνωρίζει ὅτι αὐτὴ ἦταν μέλος μιᾶς χριστιανικῆς αἵρέσεως – πρᾶγμα ποὺ βεβαίως ἐξηγεῖ καὶ τὴν ἀπροκάλυπτη περιφρόνηση μὲ τὴν ὁποία μιλοῦσε γιὰ τὴ φιλοσοφικὴ τῆς ἀξία!

Μ' ὅλα τὰ παραπάνω, ἂν θέλουμε νά εἴμαστε ἀπολύτως εἰλικρινεῖς, δὲν μπορούμε νά ἰσχυρισθοῦμε ὅτι ἀποδείξαμε πὼς ἡ Ὑπατία ἦταν ὀπαδὸς μιᾶς χριστιανικῆς αἵρέσεως· θὰ χρειάζονταν πολὺ περισσότερα στοιχεῖα, γιὰ νά μπορούμε νά μιλάμε γιὰ ὀριστικὴ καὶ ἀκλόνητη ἀπόδειξη· στὴν παρούσα φάση, καὶ μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ ἔχουμε στὴ διάθεσή μας ἀπὸ τὶς πηγές, δὲν μπορούμε νά μιλάμε παρὰ γιὰ ἐνδείξεις. Αὐτὸ ποὺ μπορούμε νά ποῦμε μετὰ πεποιθήσεως εἶναι ὅτι, ἐὰν ἔπρεπε ὀπωσδήποτε νά ἀποφανθοῦμε ἂν ἡ Ὑπατία ἦταν ἐθνικὴ ἢ ἦταν ὀπαδὸς μιᾶς χριστιανικῆς αἵρέσεως, ἔχουμε πολὺ περισσότερα στοιχεῖα νά ἰσχυρισθοῦμε τὸ δεύτερο παρὰ τὸ πρῶτο!

Ἐπίμετρον

Συμπερασματικά, θὰ μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι ἡ προηγηθεῖσα συζήτηση, ἂν καὶ ἐπικεντρωμένη ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ ἐκ τῶν δεδομένων περιορισμῶν τοῦ χώρου σὲ ἓνα καὶ μόνου σημεῖο τοῦ μύθου τῆς Ὑπατίας, μᾶς ἔχει ἤδη ὀδηγήσει σὲ ἓνα πραγματικὰ ἀποκαλυπτικὸ συμπέρασμα: ὅτι κατὰ πᾶσα πιθανότητα ἡ Ὑπατία ὄχι μόνου δὲν ἦταν ἐθνικὴ, ἀλλὰ καὶ εἶχε πιθανώτατα ἀσπασθεῖ κάποια χριστιανικὴ αἵρεση. Τὸ συμπέρασμα αὐτό, στὸ ὁποῖο φθάνουμε μέσα ἀπὸ τὴν ἐνδελεχῆ μελέτη καὶ τὴν προσεκτικὴ ἀξιολόγηση τῶν πηγῶν, ἀνατρέπει ἐκ βάθρων τὴν κατηγορία κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ ἀποδεικνύει πόσο λίγη σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν μῦθο καὶ τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα. Εἶναι στ' ἀλήθεια θλιβερὴ ἢ διαπίστωση ὅτι στὴν περίπτωσή τῆς Ὑπατίας ὁ μῦθος ἔχει σὲ τέτοιο βαθμὸ σκεπάσει τὴν πραγματικότητα, ὥστε τὸ ψέμμα καὶ ἡ πλάνη θεωροῦνται σχεδὸν ἀπ' ὅλους σήμερα ὡς ἀδιαφιλονίκητη ἱστορικὴ ἀλήθεια.

Ἡ φιλόσοφος καὶ μαθηματικὸς Ὑπατία ὑπῆρξε «παράπλευρη ἀπώλεια» μιᾶς σύγκρουσης ἀνάμεσα στὴν πολιτικὴ καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἠγεσία στὴν Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου τὸν Μάρτιο τοῦ 415 μ.Χ. Αὐτὸ προκύπτει πέραν πάσης ἀμφιβολίας ἀπὸ τὶς πηγές. Ὁ ἔπαρχος Ὁρέστης, ὁ διορισμένος ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα πολιτικὸς διοικητὴς τῆς Ἀλεξανδρείας, χριστιανὸς καὶ ὁ ἴδιος, ἦταν πιστὸς μαθητὴς τῆς Ὑπατίας. Ἔτσι, κάποιοι ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ νέου πατριάρχη Ἀλεξανδρείας Κυρίλλου, ἀνεγκέφαλοι φανατικοί, ἀσφαλῶς, πίστευσαν ὅτι ὁ Ὁρέστης θὰ ἄλλαξε πολιτικὴ καὶ θὰ ἐγκατέλειπε τὴ σκληρὴ στάση ποὺ κρατοῦσε ἐναντὶα στὸν Κύριλλο, ἂν ἔβγαινε ἀπὸ τὴ μέση ἡ Ὑπατία. Ἄν, τώρα, πρέπει ὀπωσδήποτε νά δοῦμε αὐτὴ τὴ δολοφονία μὲ φόντο τὴ σύγκρουση χριστιανισμοῦ καὶ παγανισμοῦ, τὰ στοιχεῖα ποὺ ἔχουμε δὲν ἐπιδέχονται πολλὰς ἐρμηνεῖες: Καὶ οἱ δύο ἀντιμαχόμενες παρατάξεις στὴν Ἀλεξάνδρεια ἦταν χριστιανικὲς.

Κλείνοντας, δὲν πρέπει νά παραλείψουμε νά σχολιάσουμε ἐν πάσῃ συντομίᾳ τὸ ἴδιο τὸ γεγονὸς τῆς δολοφονίας τῆς Ὑπατίας, ἀφήνοντας κατὰ μέρος τὶς ἀνακρίβειες, τὰ φληναφήματα καὶ τὰ ψεύδη τοῦ μύθου περὶ «μάρτυρος τοῦ ἑλληνισμοῦ». Ἡ δολοφονία τῆς φιλοσόφου Ὑπατίας, εἴτε αὐτὴ ἦταν εἰκοσιπέντε εἴτε ἐξῆντα ἐτῶν, εἴτε ἦταν ἐθνικὴ εἴτε χριστιανὴ, εἶναι ἓνα ἀποτρόπαιο ἔγκλημα, τὸ ὁποῖο ὁ κάθε πολιτισμένος ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ παρὰ νά καταδικάζει ἐντελῶς κατηγορηματικὰ καὶ ἀπερίφραστα. Καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὸ ἀποτρόπαιο αὐτὸ ἔγκλημα διεπράχθη ἀπὸ κάποιους ποὺ ἤθελαν νά λέγονται «χριστιανοί». Αὐτὸ εἶναι κάτι ποὺ πρέπει νά ποῦμε εὐθαρ-

σῶς καὶ μὲ κάθε παρορησία, καὶ δὲν παύει νὰ ἀλήθεια, εἴτε ἡ Ὑπατία ἦταν ἐθνική, εἴτε χριστιανή, εἴτε ὀτιδήποτε ἄλλο.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ χριστιανισμοῦ ἔχει τραυματισθεῖ ἀπὸ φανατισμούς, μίση καὶ ἐγκλήματα... ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας τῆς ἀγάπης. Καὶ εἶναι χρήσιμο νὰ θυμηθοῦμε πῶς ἐρμηνεύει αὐτὸν τὸν μετασχηματισμὸ τῆς θρησκείας τῆς ἀγάπης σὲ θρησκεία τοῦ μίσους (κατ' ἐξοχὴν στὸν πόλεμο κατὰ τῶν αἰρέσεων) ἕνας ἀπὸ τοὺς πραγματικὰ μεγάλους χριστιανοὺς διανοητὲς τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, ὁ Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης. Κατὰ τὸν Τσιριντάνη, τὸ μῖσος χρησιμοποιεῖται ὡς ὑποκατάστατο (Ersatz) τῆς γνήσιας συμμόρφωσης τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου, στὸ πλαίσιο μιᾶς κουτοπόνηρης προσπάθειας νὰ δωροδοκηθεῖ ἡ θεία δικαιοσύνη μὲ τὸ ἐξῆς ἀνόητο σκεπτικὸ: «Δὲν σοῦ προσφέρω μὲν, Θεέ μου, βίο σύμφωνο μὲ τὸ Εὐαγγέλιο, σοῦ προσφέρω ὅμως τὸ μῖσος ἐναντίον ἐκείνων ποὺ πλανῶνται περὶ τὸ ὀρθὸ δόγμα».⁸ Περιττὸ βέβαια νὰ ποῦμε ὅτι αὐτὴ ἡ προσφυγὴ στὸ μῖσος καὶ τὸν φανατισμὸ ἀποτελεῖ εὐθεία διαστροφὴ τοῦ μηνύματος τοῦ χριστιανισμοῦ.

Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν κανένας λόγος νὰ ἀρνηθοῦμε ὅτι ἔχουν ὑπάρξει στὴν ἱστορία καὶ κακοὶ «χριστιανοί»! Ἀλλὰ οὐδεὶς δικαιούται νὰ παίρνει ἕναν κακὸ ἢ μόνον κατ' ὄνομα «χριστιανό» ὡς μέτρο σύγκρισης. Γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε τὴν ἐξαιρετικὰ εὔστοχη καὶ ἐκφραστικὴ εἰκόνα ποὺ μᾶς δίδει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, οὐδεὶς δικαιούται νὰ συγκρίνει τὸν χεῖριστο τῶν ἵππων μὲ τὸν ἄριστο τῶν ὄνων, καὶ νὰ διαπιστώνει κατόπιν πανηγυρικὰ ὅτι τὰ γαϊδούρια τρέχουν πρὸς γρήγορα ἀπὸ τὰ ἄλογα!⁹ Ἐνα τέτοιο συμπέρασμα δὲν θὰ ἀποδείκνυε τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀπροσμέτρητη ἀνοησία αὐτοῦ ποὺ θὰ τὸ ὑποστήριζε.

Ὅπως ὑπάρχουν παντοῦ καὶ πάντα οἱ ἀνεγκέφαλοι φανατικοί, ἔτσι εἶναι βέβαιο ὅτι καὶ μερικοὶ ἀπ' ὄσους προσῆλθαν στὴ χριστιανικὴ πίστη κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες δὲν στάθηκαν ἱκανοὶ νὰ νιώσουν καὶ νὰ καταλάβουν πλήρως τὸ μήνυμα τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὁ χριστιανισμὸς ὅμως βρῆκε καὶ ἐδῶ μία ἀκόμη εὐκαιρία νὰ καταδείξει τὴν ἀνωτερότητά του ἀπέναντι στὸν παλαιὸ κόσμο, ἀπομονώνοντας καὶ καταδικάζοντας ἀπερίφραστα τέτοιους φανατικούς. Μιὰ ἀκριβῶς τέτοια ἀπομόνωση καὶ ἀπερίφραστη καταδίκη βρίσκουμε στὴν περίπτωση τῆς δολοφονίας τῆς Ὑπατίας: Οἱ χριστιανοὶ ὄχι ἀπλῶς δὲν ἐμφανίζον καμμία τάση νὰ ἀποσιωπήσουν τὸ ἐγκλημα, ἢ ἔστω νὰ τὸ ἀντιπαρέλθουν μὲ ὅσο τὸ δυνατόν λιγώτερες λεπτομέρειες, ἀλλὰ καὶ τὸ καταγγέλλουν μὲ ὅση περισσότερη δύναμη μποροῦν, γιγνόμενοι οἱ ἴδιοι οἱ σφοδρότεροι κατήγοροι τῶν ἀνανδρῶν δολοφόνων. Τὸ ὄνομα τοῦ ἐπικεφαλῆς τῶν δολοφόνων παραδίδεται στὴν αἰῶνια καταδίκη ἀπὸ χριστιανικὴ πηγὴ, τὸν ἐκκλησιαστικὸ ἱστορικὸ Σωκράτη.¹⁰ Ὅλες οἱ εἰδεχθεῖς λεπτομέρειες τοῦ στυγεροῦ ἐγκλήματος, οἱ ὁποῖες μᾶς κάνουν νὰ νιώθουμε ἀποστροφή γιὰ τοὺς ἀνανδρῶν δολοφόνους, μᾶς εἶναι γνωστὲς ἀπὸ τὶς χριστιανικὲς πηγές, τὸν Σωκράτη τὸν Σχολαστικὸ,¹¹ τὸν Ἰωάννη Μαλάλα,¹² τὸν Νικηφόρο Κάλλιστο-Ξανθόπουλο,¹³ ἀκόμη καὶ τὸν Ἰωάννη Νικίου,¹⁴ ἐνῶ ὁ ἐθνικὸς Δαμάσκιος τὶς ἀποσιωπᾷ, ἢ πάντως τὶς ἀντιπαρέρχεται.¹⁵ Καὶ ἡ πρὸ ἀπερίφραστη καὶ ἀνυπόκριτη καταδίκη τοῦ ἀποτρόπαιου ἐγκλήματος ἀπαντᾷ ὁμοίως στὰ ἔργα χριστιανῶν. Ὁ Σωκράτης ὁ Σχολαστικὸς, μάλιστα, βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ σχολιάσει ὅτι οἱ φόνοι καὶ οἱ μάχες καὶ τὰ παρόμοια εἶναι ἐντελῶς ἀλλότρια γιὰ ὄσους πιστεύουν στὸν Χριστό.¹⁶

Εἶναι βέβαιον ὅτι, στὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, αὐτὴ ἡ ἀνοιχτὴ καὶ ἀπερίφραστη καταδίκη τοῦ ἐγκλήματος τῆς Ἀλεξανδρείας ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν ἔδωσε μιὰ ἀκόμη ἀπτὴ ἀπόδειξη τῆς ἀνωτερότητας τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπέναντι στὸν παλαιὸ κόσμο. Διότι ὁ μέσος ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μποροῦσε εὐκόλα νὰ βγάλει τὰ δικά του συμπεράσματα, συγκρίνοντας τὴν ἀνοιχτὴ καὶ ἀπερίφραστη καταδίκη ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν τῆς δολοφονίας τῆς Ὑπατίας μὲ τὴ στάση ποὺ εἶχε τηρήσει, γιὰ παράδειγμα, ὁ Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης σὲ μιὰ παρόμοια περίπτωση, στὴν περίπτωση τῆς δολοφονίας τοῦ ἐπισκόπου Γεωργίου στὴν ἴδια πόλη, τὴν Ἀλεξάνδρεια. Ἡ εἰρωνεῖα λοιπὸν εἶναι ὅτι, ὅπως φαίνεται, ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἡ δολοφονία τῆς Ὑπατίας ὀδήγησε σὲ ἀντιδιαμετρικὰ ἀντίθετα συμπεράσματα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐπείγονται νὰ ἐξαγάγουν ὅσοι κάνουν τὴν Ὑπατία σήμερα σύμβολο τῆς ἀντιχριστιανικῆς πολεμικῆς.

Συμπερασματικά, μολονότι σὲ αὐτὴ τὴ μελέτη περιορισθήκαμε ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ φωτίσουμε μερικὲς μόνον πτυχὲς τοῦ ὅλου θέματος, βρήκαμε ἐν τούτοις τὴν εὐ-

καιρία νὰ διαπιστώσουμε πόσο μακρὰν τῆς ἀλήθειας βρίσκεται ὁ μῦθος τῆς Ὑπατίας, ποὺ ἐμφανίζει τὴν Ὑπατία ὡς «μάρτυρα τοῦ ἑλληνισμοῦ»... Εἶναι πραγματικὰ ἀπίστευτο σὲ πόσο ὠμὴ παραχάραξη τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας καὶ σὲ πόσα ἐξώφθαλμα ψεῦδη καταφεύγουν οἱ αὐτόκλητοι κατήγοροι τοῦ χριστιανισμοῦ, προκειμένου νὰ ἀμφισβητήσουν τὴν ἀγαστὴ συμπόρευση ἑλληνισμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ. Καὶ βεβαίως, ὅταν κάποιος καταφεύγει στὰ ψεῦδη, τὸ κάνει ἐπειδὴ τοῦ λείπουν οἱ ἀλήθειες.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Φιλοστοργίου, *Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία*, Η' 9, ed. J. Bidez, 111.3-8 (= ed. J.- P. Migne, PG 65, 1105 B): «Ὅτι οὗτος Ὑπατίαν τὴν Θεῶνος θυγατέρα παρὰ μὲν τοῦ πατρὸς ἐξασησάει λέγει τὰ μαθήματα πολλῶ δὲ κρείττω γενέσθαι τοῦ διδασκάλου, καὶ μάλιστα γὰρ περὶ τὴν ἀστροθεάμονα τέχνην, καὶ καθηγήσασθαι δὲ πολλῶν ἐν τοῖς μαθήμασι. Λέγει δ' ὁ δυσσεβὴς Θεοδοσίου τοῦ νέου βασιλεύοντος διασπασθῆναι τὸ γύναιον ὑπὸ τῶν τὸ ὁμοούσιον προσβενόντων».

2. Maria Dzielska, *Hypatia of Alexandria*, σελ. 20.

3. Maria Dzielska, ὁ.π.

4. Φωτίου τοῦ Μεγάλου, *Βιβλιοθήκη*, ed. R. Henry, cod. 40, 8b12-13: «Ἔστι δὲ ὁ ἀνὴρ ψευδολόγος τε καὶ οὐδὲ μυθολογίας ἀπεχόμενος».

5. Φωτίου τοῦ Μεγάλου, *Βιβλιοθήκη*, ed. R. Henry, cod. 40, 8a32-37: «Ἱστορεῖ δὲ τὰναντία σχεδὸν ἅπανσι τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἱστορικοῖς. Ἐξαίρει τοὺς Ἀρειανίζοντας ἅπαντας, λοιδορίας πλύνει τοὺς ὀρθοδόξους, ὡς εἶναι τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ μὴ ἱστορίαν μᾶλλον ἀλλ' ἐγκώμιον μὲν τῶν αἰρετικῶν, ψόγον δὲ γυμνὸν καὶ κατηγορίαν τῶν ὀρθοδόξων».

6. *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, ed. Joannes Dominicus Mansi, vol. 5, 1007 D – 1008 B: “*Exemplar ab Hypatia, quae philosophiam docebat in Alexandria, ad beatum Cyrillum Archiepiscopum in diptychis. Legens historias temporum, reperi factam Christi praesentiam ante annos centum quadraginta. Fuerunt vero discipuli ejus qui postea Apostoli nominate sunt, qui & post assumptionem ejus in coelos Christianam praedicavere doctrinam, qui simplicius quidem & absque omni curiositate superflua docuerunt, ita ut invenirent locum plerique gentilium, male intelligentes atque sapientes, hanc accusandi doctrinam et instabilem nominandi. Quod enim dixit evangelista, ‘Deum nemo vidit unquam’, quomodo ergo, inquirunt, (dicitis) Deum fuisse crucifixum? Et ajunt: ‘Qui visus non est, quomodo affixus est cruci? Quomodo mortuus atque sepultus est?’ Nestorius igitur, qui modo in exilio constitutus est, Apostolorum praedicationes exposuit. Nam discens ego ante longam tempore quod ille ipse duas naturas Christum sit consessus existere, ad eum qui haec dixerat inquam: ‘Solutae sunt gentilium quaestiones’. Dico igitur sanctitatem tuam male fecisse ille contraria sapiento, synodum congregare & absque conflictu dejectionem fieri praeparassee. Ego vero adhuc paucis diebus ejusdem viri expositiones inspiciens, et Apostolorum praedicationes conferens, atque intra memetipsum cogitans quod bonum mihi sit fieri Christianum, digna effici spero dominici generatione baptismatis”.*

7. Δαμασκίου, *Ἰσιδώρου βίος*, ed. C. Zintzen, ἀπ. 102.27-34: «Ἦδη γοῦν ποτε συνέβη τὸν ἐπισκοποῦντα τὴν ἀντικειμένην αἴρῃσιν Κύριλλον, παριόντα διὰ τοῦ οἴκου τῆς Ὑπατίας, ἰδεῖν πολλὸν ὠτισμὸν ὄντα πρὸς ταῖς θύραις, “ἐπιμῖξ ἀνδρῶν τε καὶ ἵππων”, τῶν μὲν προσιόντων, τῶν δὲ ἀπιόντων, τῶν δὲ καὶ προσισταμένων. Ἐρωτήσαντα δὲ ὅ τι εἴη τὸ πλῆθος καὶ περὶ οὗ κατὰ τὴν οἰκίαν ὁ θόρυβος, ἀκοῦσαι παρὰ τῶν ἐπομένων, ὅτι προσαγορευέοιτο νῦν ἡ φιλόσοφος Ὑπατία καὶ ἐκεῖνης εἶναι τὴν οἰκίαν. Μαθόντα δὴ οὕτω δηχθῆναι τὴν ψυχὴν, ὥστε φόβον αὐτῇ ταχέως ἐπιβουλεύσαι, πάντων φόβων ἀνοσιώτατον».

8. Ἀλεξάνδρου Τσιριντάνη, *Γιὰ μιὰ πορεία μὲ ἐπίγνωση*, Ἐκδόσεις «Συζήτησις», Ἀθήναι 1975, σελ. 122.

9. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, *Ἔπη ἠθικά*, Η'. *Σύγκρισις βίων*, ed. J.- P. Migne, PG 37, 665.10-666.1: «Γνοίης δ' ἂν οὕτω τοῖν βίοιν ὅσον μέσον, / μὴ μοι τὸν ἄκρον τῶν ὄνων ἵππων κακῶ / ἀντεξετάξιν, μηδὲ κοσμοκῶ βίου / ἄριστον ἄνδρα, τῶ κακίστῳ τῶν ἐμῶν / κρείττους γὰρ ἂν φανεῖεν, οὐκ ἀρνήσομαι. / Εἰ δ' ἄκρον ἄκρω, καὶ κακὸν θεῖς κακῶ / ἐναντίους, μάθοις ἂν ὅπόσον κρατῶ».

10. Σωκράτους Σχολαστικοῦ, *Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία*, ed. W. Bright, Ζ' 16-17: «ἄνδρες τὸ φρόνημα ἔνθερμοι, ὧν ἡγεῖτο Πέτρος τις ἀναγνώστης».

11. Σωκράτους Σχολαστικοῦ, *Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία*, ed. W. Bright, Ζ' 15.18-21: «Καὶ ἐκ τοῦ δίφρου ἐκβαλόντες, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἧ ἐπώνυμον Καισάριον συνέλκουσιν, ἀποδύσαντές τε τὴν ἐσθῆτα ὀστράκοις ἀνείλον καὶ μεληδὸν διασπάσαντες, ἐπὶ τὸν καλούμενον Κιναρῶνα τὰ μέλη συνάραντες πύρρι κατηγάλωσαν».

12. Ἰωάννου Μαλάλα, *Χρονογραφία*, ed. L. Dindorf, 359.13-14: «οἱ Ἀλεξανδρεῖς ἔκαυσαν φρουγάνους αὐθεντήσαντες Ὑπατίαν τὴν περιβόητον φιλόσοφον, περὶ ἧς μεγάλη ἐφέρετο».

13. Νικηφόρου Καλλίστου-Ξανθοπούλου, *Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία*, Π', ις', ed. J.- P. Migne, PG 146, 1106 D: «ἐπανιοῦσάν ποθεν συντηρήσαντες, τοῦ δίφρου καθελόντες, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἣ Καίσαρός ἐστιν ἐπώνυμος, εἶλκον ἐκεῖσέ τε περιδύσαντες αὐτῇ τὴν ἐσθῆτα, ὀστράκοις ἀνειλον ἔπειτα εἰς μέλη διασπάσαντες, ἐπὶ τὸν ὄς Κιναρῶν ἐκαλεῖτο, χῶρον ἀγαγόντες, δαπάνην ἐπαφήξαν πυρί».

14. Ἰωάννου Νικίου, *Χρονικόν*, ed. R. H. Charles, LXXXIV.101-102: “*And when they learnt the place where she was, they proceeded to her and found her seated on a (lofty) chair; and having made her descend they dragged her along till they brought her to the great church, named Caesarion. Now this was in the days of the fast. And they tared off her clothing and dragged her [till they brought her] through the streets of the city till she died. And they carried her to a place named Cinaron, and they burned the body with fire*”.

15. Ὁ Δαμάσκιος περιορίζεται σὲ μιὰ ἐντελῶς «στεγνή» καταγραφή τοῦ γεγονότος: «Προελθούση γὰρ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐπιθέμενοι πολλοὶ ἀθρόοι θηριώδεις ἄνθρωποι, ὡς ἀληθῶς σκέτλιοι, οὔτε “θεῶν ὄπιν εἰδότες”, οὔτ’ “ἀνθρώπων νέμειν” ἀναιροῦσι τὴν φιλόσοφον» (Δαμασκίου, *Βίος Ἰσιδώρου*, ed. C. Zintzen, ἀπ. 102.34-36).

16. Σωκράτους Σχολαστικοῦ, *Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία*, ed. W. Bright, Z' 15.22-24: «Ἀλλότριον γὰρ παντελῶς τῶν φρονούντων τὰ Χριστοῦ φόνοι καὶ μάχαι καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια».

Δρ ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ
ΑΘΗΝΑ